

PREDSTAVITEV NAREČIJ IN UPORABA SODOBNIH TEHNOLOGIJ

Izvleček

Slovenščina ima posebno mesto v učnem procesu. To je edina kompetenca z dvojno naravo, saj je učni jezik in učni predmet obenem.

V sestavku sem predstavila Slovski kotiček govora naselja Dramlje - Šentjur. V današnjem času se e-izobraževanje uporablja na vseh področjih, zato smo se z dijaki 2T odločili, da pri pouku slovenščine uporabimo sodobno računalniško tehnologijo za zapisovanje bogate kulturne dediščine. Pri delu smo uporabljali diktafon, digitalni fotoaparati in digitalno kamero. Zbrano gradivo smo nato vnesli v Slovski kotiček (najprej smo zapisali knjižno besedo, dodali smo narečni zapis in ga obogatili s sliko s terena in z zvočnim zapisom).

Ugotovili smo, da se na področju Šentjurja govori srednještajersko narečje ter da narečje ne pozna intonacij. Naglas je dinamičen in v vseh besedah enak. Šentjurčani ne ločijo kratko- in dolgonaglašanih zlogov.

Mnenja smo, da boljše poznavanje pravil slovenskega jezika in govorne sposobnosti različnih zvrsti jezika omogočajo večjo kompetentnost dijakov pri implementaciji poklica ter pri nadaljnjem izobraževanju.

Ključne besede: narečne skupine, narečje, govor, glas, besedilo, narečni zapis, pravopis, slovar, slika

THE PRESENTATION OF DIALECTS AND THE USAGE OF MODERN TECHNOLOGIES

Summary

Slovene has a special place in the learning process. This is the only competence with a dual nature, for it is the language of instruction and a subject at the same time.

In the article I presented The dictionary corner of speech in the settlement of Dramlje-Šentjur. Nowadays, e-learning is being used in all areas, so I and the students of 2nd T class decided to use in Slovene lessons modern computer technology to record rich cultural heritage. At work, we used a voice recorder and a digital camera. The collected material was then entered into The dictionary corner (first, we wrote the standard word, then we added the dialect record and enriched it with a photo from the terrain and the sound track).

We found out that in the area of Šentjur the middle-styrian dialect is spoken and that the dialect does not know the intonations. The accent is dynamic and the same in all words. The inhabitants of Šentjur do not distinguish between short and long stressed syllables.

We believe that a better understanding of the rules of the Slovene language, and the mastering of speech skills in different variations of the language allows a greater competency of students at the implementation of their profession and at further education.

Key words: dialect groups, dialect, speech, sound, text, dialect record, spelling, dictionary, photo

1 Uvod

Ljudje se ločimo po govoru, in sicer glede na to iz katerega geografskega predela Slovenije prihajamo, v kakšnem jezikovnem okolju živimo in tudi, koliko smo stari. Slovenski jezik se deli na različne socialne zvrsti.

Knjižni jezik je namenjen sporazumevanju na vsem slovenskim ozemlju. Deli se na:

- a) Zborni: naučimo se ga v šoli, deloma tudi s poslušanjem radia in televizije. Pri govorjenju ga uporabljamo tedaj, kadar recitiramo in govorimo na skrbno pripravljenih nastopih.
- b) Knjižni pogovorni: je nekoliko bolj splošen kot zborni, uporabljamo ga pri prostem govoru.

Neknjižni jezik se deli na:

- a) Pokrajinsko pogovorni: nastajajo v večjih mestnih središčih, kjer se zbirajo ljudje z večjega jezikovnega področja. Ta jezik ni primeren za javno nastopanje, pač pa se uporablja v pogovorih.
- b) Narečja: govorijo se na manjših področjih. Nastala so v srednjem veku zaradi slabih stikov med prebivalci. Narečno govorimo predvsem v domačem okolju. Pri nas poznamo sedem narečnih skupin (gorenjska, dolenska, primorska, rovtarska, koroška, štajerska, panonska). Slovenski jezik je v narečnem pogledu in glede na zapleteni razvoj morebiti najzanimivejši med slovanskimi jeziki. To stanje je rezultat tisočletnega zgodovinskega razvoja, ki so ga usmerjali in določali mnogi zunanji in notranji dejavniki. Vsaka jezikovna skupina ima splošne narečne značilnosti.

Slovenski jezik je po številu ljudi, ki ga govorijo, med najmanjšimi slovanskimi jeziki, saj ga za medsebojno sporazumevanje uporablja le nekaj več kot dva milijona Slovencev, v narečnem pogledu pa je nedvomno najbolj razčlenjen (Križaj-Ovtar, 2009).

2 Materiali in metode

Bogato kulturno in etnološko dediščino kraja Šentjur smo skušali zajeti v Slovarkem kotičku z narečno obarvanimi besedami naselja Dramlje – Šentjur. Zbirali, zapisovali in urejali smo narečno obarvane besede, stalne besedne zveze in različna folklorna besedila. Pri raziskovanju smo uporabili sodobno učno in računalniško tehnologijo. Predstavili bomo model za raziskovanje bogastva slovenskih narečij. Slovarki kotiček ne zajema samo zbirke besed in besedil v pisni in zvočni obliki, temveč tudi fotografije, risbe in zvočne zapise. Pri pouku slovenščine je nastalo že nekaj manjših narečnih zbirk z različnih področjih. Za delo na terenu smo uporabljali diktafon, digitalni fotoaparati in videokamero. Zbrano gradivo smo pregledali, uredili in izpisali narečne besede. S pomočjo Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) smo poiskali ustrezne knjižne izraze in opise. Zbrano gradivo smo nato vnesli v Slovarki kotiček. Najprej smo zapisali knjižno besedo, dodali smo narečni zapis in ga obogatili z zvočnim zapisom.

2.1 Izhodišče za izdelavo Slovarskega kotička

Slovarski kotiček vabi dijake k raziskovanju materinščine. Dijaki se seznaniijo:

- S slovensko slovstveno folkloro in možnostmi njenega proučevanja;
- uvajajo se v zbiranje kulturne dediščine in se tako živo vključujejo v okolje (delo na terenu);
- poznajo strokovno izrazje s področja slovstvene folkloristike;
- zavedajo se povezanosti z govorno podlago, narečjem in pogovornim jezikom;
- seznajajo se s prvobitno ustvarjalnostjo na različnih ravneh v živo;
- vedo kako se vedejo do informatorja (kako ga nagovorijo, prosijo za snemanje...);
- zapisujejo pogovore, uganke, pesmice, pripovedi... po magnetofonskem zapisu;
- pišejo šego in navado v svojem kraju;
- prevedejo narečno besedilo v knjižni jezik in obratno;
- sestavijo slovarček besed in stalnih besednih zvez iz svojega narečja;
- predstavijo zbrano gradivo (Križaj-Ovtar, 2009).

2.2 Funkcionalni cilji pri obravnavi narečij

- Dijaki navedejo nekaj narečnih besed; zamenjajo jih s knjižnimi ustreznici;
- pogovarjajo se o okoliščinah za rabo knjižnega in neknjižnega jezika (narečja/pokrajinskega jezika);
- ustno tvorijo besedilo v svojem narečju/pokrajinskem jeziku;
- narečno besedilo »prevedejo« v knjižni jezik;
- prepoznavajo razlike v izreki in besedju;
- poslušajo besedilo v oddaljenem narečju/pokrajinskem jeziku in izreko ter besedje le-tega primerjajo s svojim narečjem/pokrajinskim jezikom;
- uporabljajo sodobne jezikovne priročnike
- dijaki razvijajo sposobnosti za vse štiri sporazumevalne dejavnosti: poslušanje, govorjenje, branje in pisanje (Toporišič, 1994).

S Slovarskim kotičkom dijaki dosežajo naslednje cilje:

- Razvijajo ustrezen odnos do materinščine;
- so ustvarjalni;
- navajajo se na samostojno in timsko delo;
- poglobljajo cilje pouka (slovar, besedoslovje, besediloslovje, zvrstnost);
- raziskujejo področja interkulture in slovaroslovja (slovarji gradijo mostove);
- izmenjujejo izkušnje, spoznavamo kulturo in jezik v drugih okoljih (tudi v zamejstvu in izseljenstvu);
razvijajo sporazumevanje sposobnosti v različnih okoliščinah;
- ozaveščajo odnos: narečje – slovar – jezik;
- usposobijo se za delo z računalnikom.

Slovenski jezik je po številu ljudi, ki ga govorijo, med najmanjšimi slovanskimi jeziki, saj ga za medsebojno sporazumevanje uporablja le okoli dva milijona Slovencev. Vendar je v narečnem pogledu nedvomno najbolj razčlenjen med njimi. Po klasifikaciji slovenskega dialektologa in jezikoslovca Frana Ramovša v knjigi Dialekti, ki je bila izdana v Ljubljani leta 1936, se deli na več kot 40 narečij in izrazitejših govorov, ki so porazdeljeni na sedem dialektičnih baz, od katerih vsaka zajema več narečij; v širšo enoto jih veže podoben slušni

vtis, sicer pa se lahko med seboj tudi precej ločijo in glede na zapleteni razvoj morebiti zanimivejši kot marsikateri večji slovanski jezik (Toporišič, 1994).

Vsak jezik, je rezultat številnih zunanjih dejavnikov in silno zapletenega zgodovinskega razvoja in je hkrati funkcija celotne materialne in duhovne zgodovinske družbe, ki ga uporablja za svoje sporazumevanje (Stanonik, 1990).

3 Rezultati in diskusija

3.1 Analiza in primeri govora naselja Dramlje

Na področju Šentjurja se govori srednještajersko narečje.

To narečje ne pozna intonacij. Naglas je jačinski (dinamičen) in v vseh besedah enak.

Prav tako to narečje ne loči kratkih in dolgih naglašanih zlogov, kajti vsi naglašeni zlogi so dolgi. Do tega je prišlo po štajerskem podaljšanju kratko naglašanih končnih ali edinih besednih zlogov: škáf, gráh, stár, gát, plúk, júk, stróp, nuóš, pruóč, škóf, bór.

Narečje ni izvedlo nobenih narečnih skrajšanj poudarjenih dolgih samoglasnikov, niti ne narečnega premika poudarka, ki bi lahko privedel do novih kratko poudarjenih zlogov (Logar, 1975).

Izenačitev t.i. intonacij in podaljševanje kratkih naglašanih končnih samoglasnikov pomeni poenostavitev sistema nekdanjih dolgih in kratkih naglašanih samostalnikov ter zapletenih intonacij. Na drugi strani pa so se štajerski naglašeni samoglasniki, zlasti tisti, ki so bili že od nekdanj dolgi ali pa so se zgodaj podaljšali, spremenili. Zajela jih je težnja po diftongizaciji. Prej enotni dolgi samoglasniki so začeli prehajati v dvoglasnike (Logar, 1975).

Govorimo o monoftongično – diftongičnem sistemu poudarjenih samoglasnikov. Monoftongov je manj kot diftongov in so tudi manj frekventni. Nekdanja *ě* in *e* sta se pod dolгим naglasom polagoma razvila v *e:i*, *á:i*, *a:i*.

Na področju Šentjurja se navadno govori *a:i*.

Primeri: knjižno:

lés	lâ:is
koléno	kolâ:ino

Primeri govora naselja Dramlje: póve:idla, 'vle:ikl, 'de:ilaš, seve:ida.

Knjižnemu dolgemu ozkemu *é* pa ne ustreza vedno eden od naštetih dvoglasnikov (*e:i*, *á:i*, *a:i*). V nekaterih besedah se za knjižni dolgi ozki *é* govori široki *ê*.

Primeri: knjižno:

pétek	pêtek
sréča	srêča

Natančnejše proučevanje pokaže, da so to besede, ki so včasih imele dolgi *e* ali polglasnik.

Besede, ki imajo v knjižnem jeziku *ê*, se tod govorijo z *é* ali celo z dvoglasnikom *i:é*.

Primeri: knjižno:

têta   te :ta/ti:e ta

Primeri govora naselja Dramlje: ti:e mn, ri:e kl, svi:e tl, nuobi:e dn .

Za knjižni dolgi ozki ó, slišimo dvoglasnik $\underset{\wedge}{o}:u$ ali $\underset{\wedge}{a}:u$. Gre lahko za individualne razlike v govoru, še večkrat pa za razlike v govorih posameznih krajev. V Šentjurju pogosteje slišimo $\underset{\wedge}{o}:u$, čeprav tudi $\underset{\wedge}{a}:u$ ni nemogoč (Logar, 1975).

Primeri: knjižno:

šóla   šo: $\underset{\wedge}{u}la$ /ša: $\underset{\wedge}{u}la$
kóst   ko: $\underset{\wedge}{u}st$ /ka: $\underset{\wedge}{u}st$

Primeri govora naselja Dramlje: 'ko $\underset{\wedge}{:u}žo$, 'sko $\underset{\wedge}{:u}z$, go $\underset{\wedge}{:u}ri$.

V besedah, ki so imele psl. Q, se danes tod govori dolgi ozki ó. Med knjižnim in narečnim štajerskim izgovorom v tem ni nobene razlike.

Primeri: poróka, góba, bóm, bóš, pópek, móka.

Za knjižni široki ô, se tod govori ó in uó.

Primeri: knjižno:

kôsa   kósa/kuósa
otrôci   otróci/otruóci

Izgovor takih besed z ó ali uó je deloma individualen, deloma odvisen od trenutne intenzivnosti besednega naglasa, še večkrat pa od samega govora, pri čemer je v nekaterih pogostejši glas ó, v drugih pa uó, ki je samo nadaljnja razvojna stopnja v zoževanju tega dolgega samoglasnika. Besede, v katerih se govori ozki ó/uó so:

- Take, ki so bile nekoč naglašene na končnem zlogu, pa so kasneje naglas prenesle s končnega zloga proti začetku;
- enozložne besede, s kratko naglašenim samostalnikom, ki se je v štajerskih govorih podaljšal (Logar, 1975).

Primeri govor naselja Dramlje: nu:o , pu:o l, 'wu:o de, 'du:o ma, bu:o m, du:o l, nu:o t, mu:o gla.

Knjižni dolgi á se je v izgovoru približal knjižnemu ô le da ima še vedno bolj a-jevsko kot o-jevsko barvo. Označujemo ga z znakom ǎ. Vedno je naglašen in zato tudi vedno dolg. Vendar sprememba á→ǎ ni dosledna. Preprečujejo jo lahko nekateri sosednji soglasniki, zlasti v šentjurskem govoru pa jo je v marsikateri besedi pregnala knjižna slovenščina ali drugačna govorica ljudi, ko so se v desetletjih tu naselili od drugod, kjer spremembe á→ǎ ne poznajo.

Primeri govora naselja Dramlje: 'mǎ:zane (umazane), glǎ:vu (glavo).

Primeri: dlǎ:ka, kǎ:ča, mǎ:čka, hlǎ:pec, žgǎ:nke, štǎ:la.

Kljub spremembi á→ǎ pa narečje le ni ostalo brez a-jev, kakršni se govore v knjižnem jeziku. Na eni strani se je mnogo starih a-jev ohranilo zaradi vpliva knjižnega jezika na narečje in zaradi mešanja prebivalstva, ki je govorilo različna narečja, na drugi strani pa so se nekdanji kratki naglašeni a-ji v teh štajerskih govorih podaljšali (Logar, 1975).

Primeri: škáf, župán, gráh, stár, gát, brát.

Primeri govora naselja Dramlje: 'na:fta, 'ška:f, 'pra:u, 'zra:m, 'A:lfonz.

Dolgi á se je razvil tudi iz samoglasniškega r , za katerega v knjižnem jeziku govorimo r, tod pa imajo ár.

Primeri: sárce, párse, gárl, ubárve, sárna, čáru, várt.

Primeri govora naselja Dramlje: 'ka:r (kər).

Težnja po diftongizaciji dolgih samostalnikov je zajela tudi dolga í in ú. Razvila sta se v i:i / e:i oziroma u:u / o:u.

Primeri:

kosi:it   tru :uplu

Primeri govora naselja Dramlje: preši:iče.

Ti govori pa poznajo tudi dolga í in ú. Razvila sta se iz nekdanj kratko naglašeni končnih i in u po štajerski narečni podaljšavi.

Primeri:

bi:k   gru:nt

3.1.1 Naglašeni in nenaglašeni samostalniki

Nenaglašeni samostalniki niso doživljali večjih sprememb.

V govorih okolice Šentjurja pogosto onemi končni nenaglašeni i, tudi u, ki se je razvil iz nekdanjega končnega samostalniškega e teriv v m.sp.ed. (Logar, 1975).

Primeri:

pu'ca:ist (po cesti)

spe :ik (spekel)

Primeri govora naselja Dramlje:

u'Za:drug (v zadrugi)

'me:t (imeti)

'vle:ikl (vlekli)

'pu:id (pojdi)

'ti:st (tisti)

Onemevanje končnega nenaglašnega o:

Primeri govora naselja Dramlje:

ti:emn (temno)

'ri:ekl (reklo)

Nenaglašeni skupini –aj/ -oj se asimilirata v –i.

Primeri:

zju:tri   pot'pa:ski

Prednaglasni in izglasni o teži k zoževanju. Razvoj o→u ni splošen, na področju Šentjurja je precej omejen.

Primeri: ug'ni:īše (ognjišče)

u'ba:rve (obrvi)

Primeri govora naselja Dramlje:

'ka:ntu (kanto)

u glā:vu (v glavo)

Posebnosti v soglasniškem sestavu:

Nekdanji mehki n je prešel v j, ki se deloma še izgovarja skozi nos, deloma pa se je nosni izgovor opustil (Logar, 1975).

Primeri:

svi:ja (svinja)

gospodi:ja (gospodinja)

Nekdanji mehki l' je otrdel in govore zanj navadni srednji l.

Primeri:

klu:č

Skupina šč se je asimilirala v š.

Primeri:

kle:īše (klešče)

Skupini čre/žre sta ohranjeni:

Primeri: čre:īše

3.2 Značilnosti oblikoslovja

Za Šentjur in okolico je zlasti značilna maskulinizacija samostalnikov srednjega spola. Je rezultat redukcije kratkih samostalnikov in vpliva sklanjatve moških samostalnikov na nekdanje srednje samostalnike (Logar, 1975).

Primeri:

žela:is (železo)   predi:u (predivo)

Splošna je feminizacija množinskih srednjih samostalnikov:

Primeri:

vrâ:te (vrata)
plu:uče (pljuča)

Informatorka dosledno uporablja srednji spol.

'Li:ce sn 'me:la či:st opi:e čen.

3.2.1 Posebnosti v besedišču

Primeri:

'fu:itr [^] ala	krmila
'grâ:bna	jarek
'Ci:ele	Celje

3.2.2 Sistem dolgih vokalov govora naselja Dramlje

Primeri:

i:	u:
e,e→e:i	o:, u:o
e: (i:e)	o:

3.3 Zapis govora naselja Dramlje

'Nu:ɔ, ti bu:ɔm pa po'ved:idla, ko še ni:sn ti po've:idla, kak je bl:uɔ, ko sn se o'pi:e kla.
'J:es sn 'fu:itr[^]al[^]a pre'si:če u 'Za:drug, sn joh 'me:la 'o:sn deset. Pu:ɔl pa sn 'no:
so'bo:t[^]o ve'či:er 'fu:itr[^]ala, pa i že blu:o ti:emn, sn ma:gla 'lu:č 'me:t, nisl pa 'me:la
dru:ge 'lu:či, ko no 'ta:ko, si:ii 'ri:ekl, lite:rna, pa ni 'me:la neč ci'li:ndra.

'Pu:ɔl, mi je pa iz Za:druge pr ne:s 'i:dn petro'le:i – 'tako pet'li:trsko 'ka:ntu, pa je b'la:
'na:fta 'zra:m nali:ta. 'jes pa 'ti:st 'o:fnim, nisl 'ne:č na'li:la, kar od'sra:iflim, pa i 'ti:st 'pu:
u'mi:e ne za'gna:l – u 'li:ce, u 'glâ:vu, mi: i 'ta:kle 'po:u 'la:s zg'o're:l. 'Li:ce sn 'me:la či:st
opi:e čen – 'či:st, da so mi 'ko:užo du:o l 'vlē:ikl, 'ro:ke do'lake ta obe:i. Ko go'r'im, 'ru:to
sn 'me:la na 'gla:u, 'ti:sto du:ol pote:gne m, 'gre:m 'wu:o n, 'mi:slim se na 'tra:wu 'wle:čt,
da se m uga'si:la. Je 've:ter bi:u, sn 'šla: naza:i – sn si pa 'pre:i ta:k 'tri:sto:u 'ška:f,

tri:sto:u 'li:tr sk 'ška:f 'wu:o de nano:sla z 'grā:bna – pa sn 'glā:vu nu:o t pori:nala, pa 'ro :ke, da sn se 'u:gasi:la.

Na 'ti:st pa 'gre :i Nova:kou 'A:lfonz 'sko:uz – pa 'pr le :ti, ko 'vi:d da i 'svi:e tl, da go :uri – je pa 'ta:m pa začē :l gore :t 'nu:o tr, ko sn 'mi:sla nali:t – ko sn 'ka:ntu 'o:fnala. Pa 'pri:de , pa 'pra:u: »Ja 'Lu:iza, 'ku:o pa 'de:ilaš?« Pa 'vi:īd, hi:tr 'gre:i, hi:tr 'wu:o n, 'pra:u: »Hi:tr 'pu:īd.« 'Pri:de 'Pe:īšola:n – ti:st je pa 'ka:r 'šo:u reši:lca pokli:cat.

J:es 'pri:dn dā'mu:, še 'du:oma ni:sn se neč vmi:ila, seve:īda če ni:sn 'mu:o gla, pa neč nče :sar – 'pa: me pela:jo u 'Ci:ele. 'Ta:m pa 'tu:d, neč nuobi:ēdn me ni neč vmi:u, sn še 'me:la 'ro :ke 'ma:zane, ko sn preši:če 'fu:ītrala – 'ta:k da sn še 'pu:o l 'me:la 'vma:zane, ko sn damu: 'pri:šla.

4 Zaključek

Narečje je bilo nekoč ne le zemljepisno, ampak tudi družbeno omejeno na kmečko podeželje. Ugotovili smo, da so narečja kot Noetova barka zgodovine – če jih ne bomo ohranili, se bomo potopili v brezobličnem svetu velikih kultur.

Narečje uporabljamo v različnih jezikovnih situacijah in primernih govornih položajih. Narečje je kot materinščina tista jezikovna zvrst, ki jo najprej obvladamo; prav tako je narečje jezik prve spoznavne in čustvene izkušnje. Prešeren je pisal vsem Slovencem, ampak ko je pisal svojim staršem je pisal v narečju. Upamo, da se bodo besede iz našega Slovarskega kotička razrasle v organizem, ki bo podlaga za vsestransko in živo komunikacijo.

Zanimivo je, da nam na pragu 21. stoletja predstavljata nov izziv računalniška tehnologija in medmrežje, ki premagujeta krajevne, časovne, geografske ovire, ki so bile nekoč med vzroki za nastanek narečij. Uporaba sodobnih učnih tehnologij, nam pomaga oživljati tradicijo in hkrati ohraniti kulturno dediščino ter zanimivost posameznih narečij.

5 LITERATURA IN VIRI

Križaj – Ovtar, M. *Učbenik za slovenski jezik v 1. Letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. LJ, Rokus, Klet 2009.

Logar, T. *Slovenska narečja*. LJ, Mladinska knjiga 1975

Toporišič, J. *Slovenski jezik in sporočanje*. MB, Založba obzorja 1994

Stanonik, M. *Slovstvena kultura v domačem okolju*. ZRSŠ 1990

Spletna stran za slovenski jezik: <http://zavod.zrsss.si/programro.html>